

Центральноукраїнський національний технічний університет

Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

Андрій КИРИЧЕНКО

“29” серпня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕКСПЕРТИЗА ПРЕДМЕТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти

другий (магістерський)

Ступінь вищої освіти

Магістр

Галузь знань

В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»

Спеціальність

В9 «Історія та археологія»

Освітня програма

ОНП «Історія матеріальної культури та експертиза об'єктів історичної спадщини»

Факультет

Економічний

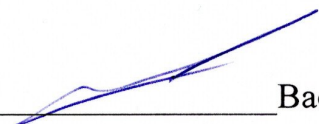
2025 – 2026 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни **«Експертиза предметів історико-культурної спадщини»**: для здобувачів другого освітнього рівня «магістр» спеціальності В9 «Історія та археологія».

Укладачі: Василь Орлик, завідувач кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи, доктор історичних наук, професор; Борис Шевченко, директор Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею, викладач кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи. *Протокол від "29" серпня 2025 року № 1.*

Завідувач кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи:
д.і.н., проф.

Василь ОРЛИК

Декан економічного факультету:
д.е.н., проф.

Наталія ШАЛІМОВА

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 8	Галузь знань: В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»	Професійної підготовки	
Загальна кількість годин – 240	Спеціальність: В9 Історія та археологія	Рік підготовки:	
	Освітньо-наукова програма: «Історія матеріальної культури та експертиза об'єктів історичної спадщини»	1-й	
		Семестр:	
Тижневих годин навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 4,5	Освітній рівень: Другий (магістерський)	Лекції (год.)	
		24/24	3/3
		Семінарські (год)	
		24/24	3/3
		Самостійна робота (год.)	
		72/72	114/114
		Вид контролю:	
		залік, іспит	

Мова навчання: **Українська**

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни є дати здобувачам другого рівня вищої освіти комплексні знання про методики наукової атрибуції та експертизи об'єктів історико-культурної спадщини. Ознайомити здобувачів з теоретичними основами та прикладною методикою ідентифікації, атрибуції та експертизи предметів історичного і культурного значення, а також з нормативно-правовими основами експертно-оціночної діяльності щодо культурно-історичних цінностей та їхнього переміщення через митний кордон України.

Завдання вивчення дисципліни:

- опанування нормативно-правовими основами збереження та переміщення об'єктів історико-культурної спадщини;
- оволодіння знаннями щодо класифікаційних ознак різних видів об'єктів історико-культурної спадщини;
- ознайомлення з сучасними методами експертизи об'єктів історико-культурної спадщини;
- ознайомлення з технологічними особливостями різних видів об'єктів історико-культурної спадщини;
- оволодіння методами ідентифікації та атрибуції різних видів об'єктів історико-культурної спадщини за властивими кожному виду класифікаційними ознакам;
- ознайомлення з методиками визначення вартості об'єктів історико-культурної спадщини;
- ознайомлення з порядком переміщення об'єктів історико-культурної спадщини через державний кордон України;
- оволодіння практичними навичками роботи з документами, каталогами науковою літературою.

Вивчення курсу спрямоване на формування таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері історії та археології.

Загальні компетентності (ЗК):

- ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК02. Здатність працювати автономно.
- ЗК03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК05. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ЗК06. Здатність працювати в міжнародному контексті.
- ЗК08. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- ЗК09. Здатність приймати обґрунтовані рішення

Спеціальні компетентності (СК):

СК01. Здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію.

СК03. Здатність презентувати та обговорювати результати досліджень і професійної діяльності у сфері історії та археології.

СК06. Здатність здійснювати експертний аналіз в предметній області

СК09. Здатність використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для проведення досліджень та професійної діяльності у сфері історії та археології

СК10. Усвідомлення принципів академічної доброчесності та норм професійної етики.

СК11. Здатність планувати і виконувати наукові дослідження в галузі історії та археології.

СК12. Здатність використовувати набуті знання в ході професійної діяльності та експертного консультування з актуальних проблем історії матеріальної культури та експертизи об'єктів історико-культурної спадщини.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН04. Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології, висувати та перевіряти гіпотези, обирати методи дослідження, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.

ПРН06. Здійснювати експертизу пам'яток історії, археології та культури з метою їх охорони та можливого подальшого використання.

ПРН07. Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань історії та/або археології до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються

ПРН10. Узагальнювати результати власних наукових досліджень і презентувати їх у доповідях, публікаціях державною та іноземною мовами із дотриманням принципів академічної доброчесності та професійної етики.

ПРН12. Здійснювати професійну діяльність та експертне консультування з актуальних проблем історії матеріальної культури та експертизи об'єктів історико-культурної спадщини

Компетентності, направлені на досягнення глобальних Цілей сталого розвитку до 2030 року:

Зміст навчальної дисципліни «Експертиза предметів історико-культурної спадщини» інтегрує такі Цілі сталого розвитку та сприяє отриманню компетентностей та результатів навчання, які дозволять магістру в майбутньому ефективно працювати в напрямку розв'язання таких глобальних та національних завдань:

Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Завдання 4.4 – До 2030 року істотно збільшити число молодих і дорослих людей, які володіють затребуваними навичками, у тому числі професійно-технічними, для працевлаштування, отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю; 4.7. – До 2030 року забезпечити,

щоб усі учні здобували знання і навички, необхідні для сприяння сталому розвитку, у т.ч. шляхом навчання з питань сталого розвитку та сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, пропаганди культури миру та ненасильства, громадянства світу й усвідомлення цінності культурного різноманіття і вкладу культури в сталий розвиток.

Ціль 9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям. Завдання 9.5. – Активізувати наукові дослідження, нарощувати технологічний потенціал промислових секторів у всіх країнах, особливо країнах, що розвиваються, у т.ч. шляхом стимулювання до 2030 року інноваційної діяльності та значного збільшення кількості працівників у сфері ДіР у розрахунку на 1 млн осіб, а також державних і приватних витрат на ДіР.

Ціль 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєздатності й екологічної стійкості міст і населених пунктів. Завдання 11.4. – Активізувати зусилля із захисту та збереження всесвітньої культурної і природної спадщини.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема 1. Вступ до курсу «Експертиза предметів історико-культурної спадщини»

Вступ до курсу. Об'єкт і предмет, мета основні завдання курсу. Вітчизняне та міжнародне законодавство про культурну спадщину, культурні цінності, пам'ятки історії та культури. Законодавство у сфері експертизи та незалежної оцінки пам'яток культури. Поняття та класифікація культурних цінностей. Класифікація об'єктів культурної спадщини. Експертиза предметів історико-культурної спадщини як галузь наукового пізнання. Експертиза предметів історико-культурної спадщини: питання методології і джерел. Експертиза предметів історико-культурної спадщини в сучасній історіографії. Академічна доброчесність.

Тема 2. Експертна діяльність та завдання наукової експертизи.

Мистецтвознавча експертиза як інструмент атрибуції культурних цінностей. Суть поняття «експертиза». Значення експертної діяльності у сфері історико-культурної спадщини. Мета проведення експертизи. Основні завдання наукової експертизи. Мистецтвознавча експертиза. Музейна експертиза. Історико-культурна спадщина України: цифрові технології збереження та популяризація в умовах воєнних дій. Розслідування пошкодження об'єктів історико-культурної спадщини в умовах війни. Реституція культурних цінностей. Міжнародне співробітництво у сфері збереження культурної спадщини в Україні.

Тема 3. Атрибуція як наукова галузь та комплекс досліджень.

Зміст поняття «атрибуція». «Атрибуція» та «експертиза»: співвідношення понять. Основні етапи наукового опрацювання музейних предметів: атрибуція, класифікація, інтерпретація. Мета атрибуції. Особливості атрибуції різних

джерел. Форми описів музейних предметів. Схема атрибуції: основні параметри. Науково-методичне забезпечення атрибутивних робіт.

Тема 4. Види експертизи.

Попередня, первинна, повторна, додаткова, контрольна наукова, науково-технічна, традиційна, комплексна наукова та ін. експертиза. Види експертизи за ступенем складності: проста і складна. Оціночна експертиза культурних цінностей. «Державна», «судова» та «митна» експертиза культурних цінностей».

Тема 5. Державна експертиза культурних цінностей.

Порядок проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення. Державні установи, заклади культури та інші організації, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей. Інструкція про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України

Тема 6. Судова експертиза.

Завдання. Вимоги. Акредитація на виконання робіт. Оціночна діяльність. Оцінка збитків, страхові суми, ринкова вартість. Історико-археологічні дослідження у системі судових експертиз.

Тема 7. Митна експертиза

Експертиза культурних цінностей заявлених до вивезення. Експертиза культурних цінностей заявлених до тимчасового вивезення. Експертиза культурних цінностей повернутих в Україну після тимчасового вивезення. Експертиза культурних цінностей заявлених вилучених митними або правоохоронними органами. Експертиза культурних цінностей конфіскованих за рішенням суду та обернених відповідно до закону в дохід держави. Суб'єкти правовідносин, які беруть участь у переміщенні через митний кордон України культурних цінностей.

Тема 8. Методики оціночної експертизи культурних цінностей.

Суть і основні завдання оціночної експертизи культурних цінностей. Державні методики експертизи культурних цінностей. Авторські методики експертизи культурних цінностей (методика В. Індутного, методика ТЕС Тамойкін Експерт Скул, методика І. Жарова, методика Б. Платонова). Оцінка, оцінювачі та ринок культурних цінностей

Змістовий модуль 2. Методи експертизи предметів історико-культурної спадщини.

Тема 9. Рентгенофлуорисцентний аналіз

Рентгенофлуорисцентний аналіз хімічного складу. Дослідження ювелірних сплавів. Визначення вмісту шкідливих речовин. Вирішення питань автентичності історичних пам'яток.

Тема 10. Оптична та електронна мікроскопія.

Приклади експертиз. Автентичність історичних пам'яток і пошуки ознак, які підтверджують їх тривалу історію побутування. Ідентифікація технології виготовлення. Порівняльний метод. Застосування трасологічного й стилістичного аналізу для доведення автентичності пам'яток. Приклади експертних висновків.

Тема 11. Радіовуглецевий метод дослідження віку пам'яток культури.
Фарби. Тканина. Дерево. Кістка. Приклади експертних досліджень.

Тема 12. Інфрачервона Фур'є-спектроскопія

Спектри органічних сполук і складних органічних комплексів. Дослідження ступеню полімеризації органічних сполук – фарби, лаки та інші органічні сполуки.

Змістовий модуль 3. Експертиза предметів з археологічних та музейних колекцій.

Тема 13. Доба каменю та бронзи, ідентифікуючі ознаки виробів.

Обробка ізотропних матеріалів. Технологія розколювання кременю. Форми крем'яних виробів. Технології обробки каменю. Обробка кістки та кістяні знаряддя. Знаряддя для обробки дерева. Предмети з дерева. Кераміка дніпро-донецької культури. Кераміка буго-дністровської культури. Кераміка культури лінійно-стрічкової кераміки. Кераміка сурської культури. Трипільська кераміка. Новоданилівська кераміка. Ямно-катакомбна кераміка. Кераміка багатопружкової кераміки. Зрубна кераміка. Кераміка лісостепових культур України. Кераміка кулястих амфор. Кераміка шнурових культур. Тщинецька кераміка. Кераміка білогрудівської культури. Технології виробництва міді і бронзи. Металообробка. Вироби з металу.

Тема 14. Залізний вік, ідентифікуючі ознаки виробів.

Культурна і хронологічна атрибуція керамічних виробів: ліпний і гончарний посуд, форма, орнаментика. Знаряддя праці, зброя, металопластика. "Кельтська вуаль" – наявність зразків посуду, прикрас, які несуть певну печать латенської культури. Проблеми оцінки автентичності культурних цінностей із золота скіфського періоду.

Тема 15. Експертиза предметів нумізматики та боністики

Поняття експертизи предметів нумізматики та боністики, сфери її застосування. Науковий опис та ідентифікація предметів нумізматики та боністики. Застосування технічних засобів та сучасних вимірювальних приладів в процесі експертизи. Використання точних методів вимірювання та інтерпретація складу металу / паперу. Оцінка вартості об'єкту експертизи, визначення різних видів вартості. Визначення історичної та культурної, художньої, музейної та

колекційної цінності. Критичний аналіз легенди та зображення на монетах. Новороб та репліка. Види підробок. Пати́на. Підрізка монет. Литі підробки. Гальванокопії. Способи карбування фальшивих монет. Папір як основа предметів боністики. Водяні знаки. Номінал. Серійний номер. Назва країни, національною валютою якої виступає банкнота. Основний сюжет зображення (на лицьовому та зворотному боці). Банківські надкарбування. Стан збереження банкноти. Способи виявлення підробок. Висновок експерта та супровідні документи до нього. Правове регулювання переміщення монет та банкнот через митний кордон України. Митна експертиза монет та банкнот. Опис монет та банкнот у протоколі порушення митних правил.

Тема 16. Експертиза документних пам'яток (Архівні документи, меморіальні пам'ятки та друковані видання (стародруки) як різновид історико-культурної спадщини).

Поняття «архівний документ», «меморіальна пам'ятка», «стародрук».

Основні складові характеристики паперу: розмірні властивості (товщина, маса, формат); механічні та техніко-друкарські властивості (міцність, гладкість поверхні, деформаційні якості, водостійкість, вбираюча здатність); оптичні властивості (білизна, колір, світлопроникність, світлоопорність); спосіб виготовлення (ручний, машинний). Види паперу. Александрійський папір. Папір верже. Веленевий папір. Китайський папір. Японський папір. Ватманський папір. Слоновий папір. Рисовий папір. «Водяні знаки» (філіграні) на папері.

Датуючі ознаки і методики датування документної пам'ятки. Палеографічний аспект експертизи документних пам'яток. Методики виявлення фальсифікатів. Почеркознавчий аналіз документа. Використання даних та методик генеалогіх, геральдики та сфрагістики у документознавчій експертизі. Основні види та групи архівних документів, класифікація експертиз. Основні види та групи цінних рукописних книг. Специфіка експертизи рукописних книжкових пам'яток. Види та групи стародрукованих пам'яток. Експертиза стародруків. Види та групи рідкісних і цінних видань – книжкових пам'яток. Експертиза рідкісних та цінних видань. Сучасні методики визначення вартості документальних пам'яток. Правила переміщення архівних документів та друкованих видань (стародруків) через митний кордони України. Опис архівних документів у митній документації. Опис друкованих видань у митній документації.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва теми	Кількість годин				Кількість годин			
	Денна				Заочна			
	Усього	в т.ч.			Усього	в т.ч.		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Модуль 1. Нормативно-правові основи збереження та переміщення культурно-історичних цінностей								
Тема 1. Вступ до курсу «Експертиза предметів історико-культурної	12	2	2	9	14			14

спадщини».								
Тема 2. Експертна діяльність та завдання наукової експертизи.	13	4	4	9	14			14
Тема 3. Атрибуція як наукова галузь та комплекс досліджень.	13	4	2	9	15			15
Тема 4. Види експертизи.	14	4	4	9	15	1		14
Тема 5. Державна експертиза культурних цінностей.	13	4	2	9	15	1		14
Тема 6. Судова експертиза.	15	2	4	9	15	1		14
Тема 7. Митна експертиза	13	2	2	9	14			14
Тема 8. Методики оціночної експертизи культурних цінностей.	15	2	4	9	16	1		15
Модуль 2. Методи експертизи предметів історико-культурної спадщини.								
Тема 9. Рентгенофлуорисцентний аналіз	13	2	2	9	15		1	14
Тема 10. Оптична та електронна мікроскопія.	13	2	4	9	15		1	14
Тема 11. Радіовуглецевий метод дослідження віку пам'яток культури.	14	2	4	9	15		1	14
Тема 12. Інфрачервона Фур'є-спектроскопія	14	2	2	9	15		1	14
Модуль 3. Експертиза предметів з археологічних та музейних колекцій.								
Тема 13. Доба каменю та бронзи, ідентифікуючі ознаки виробів.	15	4	2	9	15		1	14
Тема 14. Залізний вік, ідентифікуючі ознаки виробів.	17	4	4	9	16		1	15
Тема 15. Експертиза предметів нумізматики та боністики.	17	4	4	9	16	1		15
Тема 16. Експертиза документних пам'яток (Архівні документи, меморіальні пам'ятки та друковані видання (стародруки) як різновид історико-культурної спадщини).	15	4	2	9	15	1		14
Усього	240	48	48	144	240	6	6	228

5. Теми практичних занять

№	Назва теми	К-ть год.	
		Денна	Заочна
	Тема 1. Вступ до курсу «Експертиза предметів історико-культурної спадщини».	2	
	Тема 2. Експертна діяльність та завдання наукової експертизи.	4	
	Тема 3. Атрибуція як наукова галузь та комплекс досліджень.	4	
	Тема 4. Види експертизи.	4	
	Тема 5. Державна експертиза культурних цінностей.	4	
	Тема 6. Судова експертиза.	2	
	Тема 7. Митна експертиза.	2	
	Тема 8. Методики оціночної експертизи культурних цінностей.	2	
	Тема 9. Рентгенофлуорисцентний аналіз	2	1
	Тема 10. Оптична та електронна мікроскопія.	2	1
	Тема 11. Радіовуглецевий метод дослідження віку пам'яток культури.	2	1
	Тема 12. Інфрачервона Фур'є-спектроскопія	2	1
	Тема 13. Доба каменю та бронзи, ідентифікуючі ознаки виробів.	4	1
	Тема 14. Залізний вік, ідентифікуючі ознаки виробів.	4	1
	Тема 15. Експертиза предметів нумізматики та боністики	4	
	Тема 16. Експертиза документних пам'яток (Архівні документи, меморіальні пам'ятки та друковані видання (стародруки) як різновид історико-культурної спадщини).	4	
	Разом	48	6

6. Самостійна робота.

Для опанування матеріалу дисципліни «Експертиза предметів історико-культурної спадщини» окрім лекційних, семінарських занять, тобто аудиторної роботи, значну увагу необхідно приділяти самостійній роботі.

Основні види самостійної роботи здобувачів вищої освіти:

1. Вивчення додаткової літератури.
2. Робота з довідковими матеріалами.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Підготовка до проміжного й підсумкового контролю.
5. Опрацювання окремих розділів програми, які не розглядаються під час аудиторних занять.

№	Назва теми	К-ть год.	
		Денна	Заочна
	Тема 1. Вступ до курсу «Експертиза предметів історико-культурної спадщини».	9	14
	Тема 2. Експертна діяльність та завдання наукової експертизи.	9	14
	Тема 3. Атрибуція як наукова галузь та комплекс досліджень.	9	15
	Тема 4. Види експертизи.	9	14
	Тема 5. Державна експертиза культурних цінностей.	9	14

Тема 6. Судова експертиза.	9	14
Тема 7. Митна експертиза.	9	14
Тема 8. Методики оціночної експертизи культурних цінностей.	9	15
Тема 9. Рентгенофлуорисцентний аналіз	9	14
Тема 10. Оптична та електронна мікроскопія.	9	15
Тема 11. Радіовуглецевий метод дослідження віку пам'яток культури.	9	14
Тема 12. Інфрачервона Фур'є-спектроскопія	9	14
Тема 13. Доба каменю та бронзи, ідентифікуючі ознаки виробів.	9	14
Тема 14. Залізний вік, ідентифікуючі ознаки виробів.	9	15
Тема 15. Експертиза предметів нумізматики та боністики	9	15
Тема 16. Експертиза документних пам'яток (Архівні документи, меморіальні пам'ятки та друковані видання (стародруки) як різновид історико-культурної спадщини).	9	15
Разом	144	228

7. Індивідуальні завдання.

Індивідуальна робота здобувачів вищої освіти є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для реалізації творчих можливостей здобувачів вищої освіти через індивідуально-спрямований розвиток їхніх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність.

Індивідуальні завдання виконуються здобувачем вищої освіти самостійно і не входять у його тижневе аудиторне навантаження. Викладач контролює виконання індивідуального завдання на консультаціях, графік яких складається на кафедрі і затверджується завідувачем кафедри.

До індивідуальних завдань можна віднести наступні види навчальної діяльності: написання рефератів, виконання проблемно-пошукових завдань, підготовка до виступів на конференціях, участь в олімпіадах тощо.

7.1. Орієнтовна тематика рефератів.

1. Охорона культурних цінностей в діяльності ЮНЕСКО.
2. Методика оцінки історико-культурних туристичних ресурсів.
3. Реституція культурно цінностей: історія та сучасний стан.
4. Суть поняття «експертиза», її мета та завдання.
5. Суть поняття «спадщина». Становлення терміну «культурна спадщина», основні наукові концепції.
6. Нормативно-правові основи переміщення культурних цінностей через митний кордон України
7. Основні етапи наукового опрацювання музейних предметів.
8. Експертний висновок та його основні компоненти.
9. Експертиза культурних цінностей, заявлених до вивезення за кордон.
10. Лабораторні техніко-технологічні дослідження матеріальної структури пам'ятки.

- 11.Імплементация норм міжнародного права у сфері захисту культурних цінностей у національне законодавство України.
- 12.Історія становлення вітчизняного законодавства у справі охорони культурних цінностей.
- 13.Відділ контролю за переміщенням культурних цінностей через митний кордон: функції та повноваження.
- 14.Актуальні проблеми збереження культурної спадщини України на сучасному етапі.
- 15.Техніко-технологічні методи експертизи культурних цінностей.
- 16.Дослідження культурних цінностей в ультрафіолетовому випромінюванні.
- 17.Дослідження культурних цінностей в інфрачервоному випромінюванні.
- 18.Дослідження культурних цінностей в рентгенівському випромінюванні.
- 19.Мікроскопи та рентгенівський аналіз культурних цінностей.
- 20.Особливості наукового опису археологічних пам'яток
- 21.Відмінні ознаки орденів та медалей. Підробки.
- 22.Монети, їх типи і характерні риси.
- 23.Монетне карбування на території сучасної України в античну та середньовічну добу.
- 24.Паперові грошові знаки та їх основні ознаки.
- 25.Українська боністика: історія розвитку.
- 26.Характеристика паперу як основи для створення культурних цінностей.
- 27.Філігрань на папері: історія становлення та розвитку.
- 28.Українські філіграні.
- 29.Українські стародруки.
- 30.Мистецтво оздоблення книги на українських землях.
- 31.Особливості атрибуції та експерти книг.
- 32.Категорії цінності книг.
- 33.Документи та їх види.
- 34.Проблеми атрибуції та експертизи рукописних матеріалів і друкованих творів.

8. Методи навчання

При вивченні навчальної дисципліни використовуються наступні методи навчання:

словесні (розповідь, пояснення, лекція та її різновиди);
наочні (показ та його різновиди: ілюстрування, демонстрування);
практичні (завдання);

методи контролю та самоконтролю (побіжне усне опитування, практичні роботи, письмові роботи, тести).

8.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1. Словесні методи навчання: бесіда, пояснення, розповідь, ознайомча лекція, лекція з елементами дискусії.

2. Робота з навчальним посібником тощо.

3. Наочні методи навчання: метод ілюстрування, метод демонстрування, спостереження.

4. Практичні методи навчання: практичні заняття у вигляді презентацій ідей, робота в Інтернет мережі; схем-опор, тез, карти.

8.2. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1. Методи формування пізнавальних інтересів (метод створення ситуації новизни навчального матеріалу, дискусії, диспути тощо).

2. Методи стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні.

8.3. Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності: метод усного опитування, письмовий контроль, тестові методи перевірки знань, програмований контроль, залік, іспит тощо.

Методи контролю. На різноманітних етапах навчання використовуються різноманітні види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий, а також форми його організації.

Попередній контроль спрямований на виявлення знань, умінь і навичок студентів з предмету чи розділу, який буде вивчатися.

Поточний контроль здійснюється в повсякденній роботі з метою перевірки засвоєння попереднього матеріалу і виявлення прогалин у знаннях студентів.

Тематичний контроль здійснюється періодично, після вивчення нової теми чи нового розділу і має на меті систематизацію знань здобувачів вищої освіти.

Підсумковий контроль проводиться в кінці семестру, навчального року тощо.

За формами контроль поділяється на **індивідуальний, груповий і фронтальний**.

У навчальному процесі в різноманітних поєднаннях використовуються методи **усного, письмового, практичного, машинного контролю і самоконтролю** студентів.

Усне опитування здійснюється в індивідуальній і фронтальній формах.

Мета **усного індивідуального контролю** – виявлення вчителем знань, умінь і навичок окремих студентів. **Усний фронтальний контроль** (опитування) вимагає серії логічно пов'язаних між собою питань за невеликим обсягом матеріалу.

Письмовий контроль буває індивідуальним, коли окремим студентам пропонуються контрольні роботи.

Методи самоконтролю. Суттєвою особливістю сучасного етапу удосконалення самоконтролю за ступенем засвоєння навчального матеріалу, уміння самостійно знаходити допущені помилки, неточності, а також спосіб усунення виявлених недоліків.

9. Критерії та засоби оцінювання

Види контролю: поточний, рубіжний та підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль.

Форма підсумкового контролю: 2 семестр (весняний) – екзамен.

Рубіжний контроль успішності здобувачів вищої освіти проводиться під час проведення всіх видів аудиторних занять з усіх дисциплін в середині семестру та за тиждень до закінчення семестру.

Максимально загальна кількість балів, виділених для оцінки результатів під час одного рубіжного контролю робочою програмою навчальної дисципліни, при семестровому підсумковому контролі у формі екзамену – складає 30 балів.

Оцінку підсумкового **семестрового контролю у формі екзамену** становить сума балів за результатами рубіжних контролів та балів, набраних здобувачем вищої освіти при складанні семестрового екзамену. Загальна кількість балів, виділених на проведення семестрового екзамену робочою програмою навчальної дисципліни, складає 40 балів. Кількість балів, одержана здобувачем вищої освіти на екзамені, додається до результатів рубіжних контролів, що разом складає оцінку знань здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни за 100-бальною шкалою та переводиться в оцінку за шкалою ЄКТС і національною шкалою («Відмінно», «Добре», «Задовільно», «Незадовільно»). Контроль проводиться за результатами виконаних індивідуальних, тестових, та контрольних завдань, а також за результатами відвідуваності занять.

Критерії оцінки заліку, іспиту:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно, систематично і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку « добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;

- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку «добре» (74-81 бал, C) заслуговує студент, який:

- в загальному роботі виконав, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання, але при рішенні допускає значну кількість помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінку «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру. Шкала оцінювання: національна та ECTS
Відповідність шкали оцінювання ECTS національній системі оцінювання в Україні та ЦНТУ

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка	
		За національною системою (екзамен, диф. залік)	За системою ЦНТУ
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінно)	90–100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4 (добре)	82–89
C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок		74–81
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (задовільно)	64–73
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60–63
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2 (незадовільно)	35–59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота		1–34

Критерії оцінювання знань і вмінь здобувачів визначені Положенням про організацію освітнього процесу в ЦНТУ <http://surl.li/ezlqfq>

10. Методичне забезпечення.

Включає навчально-методичний комплекс з дисципліни, рекомендована обов'язкова та додаткова література, конспект лекцій, методичні вказівки до виконання практичних робіт. Наповнення відповідного розділу в системі Moodle.

11. Рекомендовані джерела та література.

Базова

1. Атрибуція й експертиза книжкових пам'яток: з досвіду Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : монографія / Т. Д. Антонюк [та ін.] ; відп. ред. Г. І. Ковальчук. – Київ: Академперіодика, 2023. – 400 с.
2. Бітаєв В. А., Шульгіна В. Д., Шман С. Ю. Методичні засади експертного дослідження культурних цінностей: Навч.метод. посібн. Київ: НАКККіМ, 2010. 128 с.
3. Дмитренко А. Атрибуція як наукова галузь та комплекс досліджень. Методичні рекомендації. Луцьк: Терен, 2018. 48 с.

4. Індутний В.В. Оцінка культурних цінностей: Підручник. Київ: КНТЕУ, 2016. 880 с.
5. Калашникова О.Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей: Підручник. К.: Знання, 2006. 479 с.
6. Методика класифікації і визначення прогностичної вартості культурних цінностей. В.В Індутним С.М Шкляр Е.В Чернявська та ін. К.: Друкарня Державного гемологічного центру України, 2003.
7. Завдання та індикатори досягнення цілей сталого розвитку в Україні на період до 2030 року <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind.80/bookmtd-goalsalbum110pagesok-3.pdf>
8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
9. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти: Лист від 23.10.2018 р. №1/9-650 Міністерство освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>

Додаткова

1. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України: Монографія. Київ, «Юстініан», 2013. 616 с.
2. Артюх Т.М. Діагностика та експертиза коштовностей. Підручник. Київ: “Альтерпрес”, КНТЕУ, 2004. 480 с.
3. Атрибуція як наукова галузь та комплекс досліджень. Методичні рекомендації до вивчення теми для студентів III курсу (Спеціальність 6.020 103 «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури») та V I курсу (спеціальність 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство) факультету історії, політології та національної безпеки / Укладач Дмитренко А. А. Луцьк : Терен, 2018. 48 с.
4. Виногородська Л.І. До історії керамічного та скляного виробництва на Україні у XIV-XVIII ст. Археологія. 1997. №2. С. 129–140.
5. Вступ до музеєзнавства і пам'яткознавства: навчальний посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 490 с.
6. Дашкевич Я. Філігранологія та завдання українського джерелознавства. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том ССXL. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Львів, 2000. С. 284-332.
7. Дмитренко А. Атрибуція: суть, нормативно-правова база, місце в системі музейної роботи та мистецького ринку: матеріали для самостійної роботи: методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство. Луцьк, 2023. 56 с.
8. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – початку XXI ст.). Київ: Інститут історії України, 2020. 1020 с.
9. Кравченко О. Про порядок переміщення історичних та культурних цінностей через митний кордон України. Право України. 2004. № 7. С.70–74.
10. Літвінов В.В. Особливості опису предметів боністики в протоколі про порушення митних правил. Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі. Том 1. Тези VI міжнародної науково-практичної конференції учених. Дніпропетровськ, АМСУ, 2013. С. 313-315.
11. Мацюк О. Водяні знаки деяких українських папірень XVI – початку XX ст». Науково-інформаційний УРСР. 1964. № 1.
12. Мацюк О. Папір та філіграні на українських землях. Київ, 1974.
13. Мацюк О.Я. Філіграні архівних документів України XVIII–XX ст.: Альбом. Київ, 1992.
14. Мацюк О. Історія українського паперу. Київ, 1994.

15. Назимок М.М., Артюх Т.М., Шликов О.К. Пробірний контроль. Експертна оцінка ювелірних виробів з дорогоцінних металів. Навчальний посібник. Київ: Воля, 2009. 248 с.
16. Опис культурних цінностей у митній документації / За ред. О. Калашнікової. Дніпропетровськ, 2000.
17. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні: В 3 т. Львів, 1981–1984.
18. Потильчак О. В. Лабораторний практикум з нумізматичної експертизи: Навчально-методичний посібник / О. В. Потильчак; Ф-т історичної освіти Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Каф-ра джерелознавства та спец. іст. дисциплін. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 17 с.
19. Потильчак О. В. Лабораторний практикум з експертизи предметів фалеристики: Навчально-методичний посібник / О. В. Потильчак; Ф-т історичної освіти Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Каф-ра джерелознавства та спец. іст. дисциплін. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 10 с.
20. Словник культурних цінностей та їх складових частин: на допомогу митнику / За ред. О.Л. Калашнікової. – Дніпропетровськ, 2001.
21. Словник культурних цінностей та їх складових частин: на допомогу митнику. – Ч. II: Музика / За ред. О.Л. Калашнікової. – Дніпропетровськ, 2002.
22. Словник культурних цінностей та їх складових частин: на допомогу митнику. – Ч. III: Кераміка / За ред. О.Л. Калашнікової. – Дніпропетровськ, 2003.
23. Татарінцева К.В. Експертна оцінка сучасних та антикварних гем. Частина 1. Показники, що обумовлюють мінову цінність та споживну вартість гем. Послідовність експертної оцінки гем. Коштовне та декоративне каміння. 2009. №3 (57). С. 4–8.
24. Шман С. Ю. Музейні колекції як джерельна база експертних досліджень. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2023. № 1. С. 169–173. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/Akademiia/Vydannia/Visnyk/Visnyk_1_2023.pdf.
25. Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні : навч. посібник. Київ, 2009.

Інформаційні ресурси

<http://surl.li/fpxcxi> – Електронна бібліотека «УКРАЇНІКА»
<http://chtyvo.org.ua/> – Читиво. Електронна бібліотека
<http://exlibris.org.ua/> – Українська електронна бібліотека
<http://lib-gw.univ.kiev.ua/> – бібліотека ім. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка
<http://litopys.kiev.ua/> – Літописи, історія, культура
<http://www.cossackdom.com/> – Козацтво XV – XXI ст.
<http://litopys.org.ua/> – Ізборник: Історія України IX– VIII ст. Першоджерела та інтерпретації
<http://www.history.org.ua/> – Інститут історії України НАН України
<http://www.info-library.com.ua/> – Електронна бібліотека підручників
<http://uhj.history.org.ua/uk/archive> - Український історичний журнал — офіційний сайт Інституту історії України
[Періодичні та серійні видання | Інститут історії України](#) - «Соціум: Альманах соціальної історії» — сайт ІУ НАН України або наукові публікації
<https://historytimelines.co/> - HistoryTimelines.co
<https://history-maps.com/uk> - HISTORYMAPS
<https://oldmaps.com.ua/> - OldMaps - Інтерактивні історичні мапи
<https://www.historypin.org/en/> - Historipin- Інтерактивний віртуальний музей
<https://www.deepl.com/uk/translator> - Deepl (перекладач)
<https://seshatdatabank.info/> - Seshat: Global History Databank